

спрямований на самореалізацію й отримання певної вигоди; як синтетичну категорію, яка характеризує специфічну, властиву людині форму діяльності, спрямовану на освоєння й перетворення природного середовища, поліпшення соціальних відносин або перетворення нових цінностей [7, с. 514].

Отже, з метою реалізації ідеї політехнізму у шкільній освіті України відбувалися активні експериментальні пошуки новаторського характеру. Адже правильно організоване трудове виховання, безпосередня участь дітей та молоді у виробничій праці завжди є дієвим фактором громадянського виховання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Упродовж доволі довгого періоду шкільна практика накопичила цікавий позитивний досвід з організації праці в майстернях, на пришкольних земельних ділянках, на виробничій практиці, особливо у сільських школах. Були розроблені різноманітні форми вивчення учнями промислового й сільського господарства. При вивченні природознавства, фізики, хімії широке розповсюдження отримали екскурсії на виробництво, лабораторні роботи, практичні заняття. Значну роль у встановленні зв'язку між загальноосвітньою, політехнічною і трудовою підготовкою відігравали різні види позакласної та позашкільної освіти. Соціально-економічна ситуація в незалежній Україні зумовлює необхідність удосконалення політехнічної освіти учнів шляхом посилення трудової спрямованості всіх ланок навчально-виховного процесу. А це забезпечить формування в учнів універсальних та ефективних способів трудової діяльності з урахуванням соціальних, психологічних, екологічних, економічних, естетичних та інших факторів; виховання в них креативності, активності, самостійності, ініціативності й підприємливості.

Список використаної літератури

1. Єдиний навчально-виховний план в установах соціального виховання для дітей до 15 років в УРСР. – Харків, 1928. – 45 с.
2. Звернення Коростенського виконкому Рад до всіх шкіл та осередків КСМУ (лютий, 1925 р.) // Державний архів Житомирської області (ДАЖО). – Ф. 1682. – Оп.1. – Спр. № 8. – Арк. 21.
3. Москаленко А. М. Лекції з історії педагогіки. Історія педагогіки України. – Київ, 2005. – 112 с.
4. План роботи Центральної Комісії з дитячого руху (грудень 1923 р. – січень 1924р.) // ДАОО. – Ф. 150. – Оп.1. – Спр. № 328. – Арк. 7.
5. Протокол засідання Колегії Політпросвіти Одеського губернського комітету (30 жовтня 1923 р.) // ДАОО. – Ф. 150. – Оп.1. – Спр. № 328. – Арк. 11–12.
6. Резолюція III Всеукраїнської наради робітників Комуністичного Дитячого руху (1925 р.) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. №280. – С. 8–16.
7. Філософський енциклопедичний словник / [під ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – С. 742.

Богдан Сірий

ПОЛІТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА І ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Політехнічний принцип у навчанні школярів, передбачаючи єдність теорії і практики в засвоєнні наукових основ техніки й технології та безпосереднє керування ними в процесі трудової діяльності, є найважливішим фактором розвитку і виховання. Тут не ставиться завдання розкрити всі зв'язки та відношення впливу зазначеного фактора. Ми розглянути тільки деякі питання впливу реалізації політехнічного принципу на активізацію пізнавальної діяльності учнів і на формування їхньої особистості.

Політехнічний аспект виховання учнів стає необхідним ще й тому, що, як пише академік В. О. Трапезников, – “керування “великими системами” в нашому народному господарстві реалізується за формулою “знають-можуть-хочуть-встигають”. У разі від-

сутності будь-якої із цих ланок керування стає неефективним. Ланка “хочуть” багато в чому визначається свідомістю людини, що входить у систему керування.

Розвиток і становлення особистості відбувається на основі засвоєння людиною соціального досвіду. Таке засвоєння зумовлює не тільки діяльність людини, а й її свідомість. Політехнічна освіта, злучаючи учнів до діяльності в умовах сучасного виробництва, збагачує засвоєння ними соціального досвіду.

Рівень і широта розвитку людини визначається змістом її трудової діяльності. Ми ще не досягли того, щоб кожний вид праці був засобом всебічного розвитку та застосування творчих сил для кожної особистості. Рівень технічного обладнання, організація праці на виробництві самі по собі ще не визначають розвитку особистості. Тут важливі функціонально-змістова сторона видів праці, соціальні умови праці, система суспільних відносин. “... Сутність людини не є абстракт, властивий окремому індивідові. У своїй дійсності вона є сукупність усіх суспільних відносин” [3, с. 37].

Зазначений аспект політехнічної освіти набуває великого значення, бо вона готує учнів до діяльності сучасної техніки, де праця стає все більше пошуковою і дослідницькою. Так, наприклад, понад 80% діяльності наладчиків у автоматизованому виробництві належить до сфери розумової праці.

Кажучи про розвиток особистості, ми повинні виділити головну сторону, те соціальне ядро, навколо якого ми можемо групувати її риси, визначати їх цінність, значення для особистості. Для будівництва комунізму таким ядром і такою точкою росту, з якої витікає основна життєва перспектива особистості, без сумніву, є комуністичне ставлення до праці як до першої життєвої потреби, як до діяльності, здійснюваної разом з іншими і для інших.

Розвиток через працю, в процесі праці – основна умова всебічного розвитку. Але вона не виключає, звичайно, й інших форм і напрямів удосконалення особистості (через участь у громадському житті, сім’ю, товаришів).

Творча діяльність у мистецтві чи науці – могутній засіб розвитку і збагачення особистості. Людина розвивається, займаючись спортом, мандруючи, читаючи книгу. Однак відносна цінність усіх цих форм розвитку, їх значення в житті особистості багато в чому залежить від ставлення людини до праці, що надає їй цільності та визначеності. І навпаки, якщо праця розглядається лише як сумна необхідність, здійснюється автоматично на півсили, не притягує до себе духовних сил особистості і не розвиває її здібностей, то ніяка кількість прочитаних книг, переглянутих спектаклів і побачених країн не зробить людину всебічно розвиненою.

Праця за своєю суттю пов’язана з творчістю, з перетворенням не тільки навколишнього середовища, а й самої особистості. Разом з тим всебічного розвитку у процесі можна досягти, якщо дотримуватися деяких умов.

Праця має бути творчою, в праці знання, думка мають бути поєднанні з дією, праця має давати широку дорогу вигадці, винаходу, ініціативі. Ця умова найкраще створюється в школі на основі реалізації політехнічного принципу в навчанні школярів [2, с. 26].

Справді, ніякий розвиток, а тим більше всебічний, немислимий без розвитку стійкого осередку пізнавальних і практичних інтересів, без суворої вибірковості та цілеспрямованості, незалежно від того, чи йдеться про навчання, дослідження, виробничу роботу або художню творчість. Між розвитком людини і вибірковістю її інтересів існує пряма залежність: чим більше розвинена людина, тим більше цінує вона час, тим вище вибірковість її інтересів; те саме відбувається і з розвитком здібностей і навичок. Людина розвивається лише за тієї умови, якщо її здібності, раніше засвоєні навички, способи мислення не просто примножуються кількістю і доповнюються навичками, а постійно шліфуються, поглиблюються та вдосконалюються в міру того, як людина в своїй праці підіймається на все вищі сходинки знання і майстерності. Чим вища культура й освіта людини, тим наповненіше вона прагне до творчої праці.

Вільний вибір занять не можна уявити собі як довільну, невпорядковану зміну професій. Існує глибока психологічна необхідність вибіркового і цілеспрямованого розвитку особистості. Ця психологічна необхідність доповнюється не менш важливою соціальною потребою.

При комунізмі людина, яка змінюється від турбот про матеріальний добробут і матиме стійкі розумові інтереси, вільно обмежить себе, вибравши одну широку, але цілком визначену лінію свого трудового та розумового розвитку.

Одне з важливих виявлень всебічного й гармонійного розвитку особистості – її ставлення до праці, науковий світогляд і активна пізнавальна діяльність. Виникає питання, яким чином засвоєні політехнічні знання активізують і розвивають пізнавальну діяльність учнів.

Розвиток пізнавальної діяльності зумовлений насамперед самою суттю політехнічних знань і вмінь та спрямований на актуалізацію знань і перенесення їх з однієї ситуації в іншу, на формування в школярів політехнічного мислення, особливістю якого є порівняльно-узагальнюючий, дослідницький підхід до явищ навколишньої дійсності та свідоме оволодіння об'єктами техніки й процесами виробництва. Тому засвоєння цих знань і вмінь збагачує засоби пізнавальної діяльності. Зрозуміло, що сам процес засвоєння політехнічних знань розвиває пізнавальну діяльність учня. Тут розглянемо можливості дальшого розвитку пізнавальної діяльності учнів на основі засвоєних ними політехнічних знань під час вивчення основ наук. Основним фактором виявлення розвиваючої функції цих знань є праця у сфері сучасної техніки.

Пізнання людиною об'єктивної дійсності – складний і різноманітний процес. Трудівник нашої країни не може обмежитися тільки знаннями законів, які керують об'єктивними процесами і явищами, а повинен іти далі – до відкриття нових форм і способів використання законів природи для задоволення матеріальних потреб суспільства.

Політехнічне, трудове навчання і виробнича праця школярів якраз і допомагають їм бачити та відшукувати такі виробничо-технічні форми та розв'язки, які полегшують це використання.

Особливістю праці школярів на виробництві, крім усього іншого, є те, що вони потраплять в інші умови діяльності, ніж навчання в школі. У першому випадку праця учнів – це засіб перевірки правильності технічних, технологічних ідей і насамперед правильності закладених у них наукових передумов. Ці ідеї – не що інше, як конкретне проявлення законів механіки, фізики, хімії, біології, фізіології, математики та інших наук у специфічних умовах існування даного технічного пристрою, а також умов його дії [1, с. 39].

Виробничі умови сприятливі для ведення активних спостережень за використанням законів природи в інтересах людини. Школярі бачать, що створення сучасних машин, станків, технічних пристроїв, розробка найскладніших технологічних процесів неможливі без досягнень фізики, хімії, математики та інших наук, без застосування результатів наукових досліджень, що постійно розширюються, до виробництва.

Зміна об'єктивної дійсності в процесі праці, практичної діяльності – головна і вирішальна умова розвитку пізнавальної діяльності людини. Ф. Енгельс говорить, що найістотніша основа людського мислення – це зміна природи людиною, а не одна природа як така, і розум людини розвивається відповідно до того, як людина навчається змінювати природу [2, с. 18].

Предмет можна пізнати глибоко і всебічно, тільки впливаючи на нього, змінюючи його. Це бачать школярі, пізнають властивості матеріалів, принцип дії та будови машини, механізмів. Вони примушують їх діяти в різних режимах роботи.

Політехнічні знання за своєю суттю передбачають широту використання та перенесення і через це вони забезпечують більш успішний процес утворення зазначених узагальнень та абстракцій, тобто засвоєння нових знань у сфері техніки. У цьому одна з важливих функцій політехнічних знань і вмінь. Застосування результатів пізнання до одиничного, окремого полегшує практичну діяльність школярів, оскільки дає їм можливість зрозуміти одиничне в його закономірних зв'язках, зробити класифікацію одиничного з погляду його істотних необхідних властивостей і відношень.

Засвоєння школярами суті окремих сторін технологічних процесів на основі знань забезпечує успіх у розв'язанні трудових завдань.

Отже, політехнічні знання розширюють сферу розумової діяльності учня, дають змогу їм розв'язувати чимало пізнавальних завдань.

Список використаної літератури

1. Адаменко А. С. Творча технічна діяльність дітей і підлітків / А. С. Адаменко. – М. : 2003. – С. 38–40.
2. Атутов П. Р. Політехнічний принцип в навчанні школярів / П. Р. Атутов. – К. : Радянська школа, 1982 – 175 с.
3. Кітова О. Поєднання навчання з трудовою політехнічною школою / О. Кітова // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – №7-8. – С. 36–39.

Тамара Чернокал

РОЗВИТОК ПОЛІТЕХНІЗМУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Розвиток освіти України – це одне із головних завдань школи, яке формує творчу, самостійну й активну особистість, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в суспільстві, що характеризується соціально-економічними та культурно-технологічними перетвореннями. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує ідея політехнізму, її реалізація в історії вітчизняної школи. Ідею політехнізму, яка свого часу була сформульована в період оновлення механізмів соціально-економічної розбудови суспільства, відносимо до вічних соціально-педагогічних надбань. У 1931 р. політехнізацію шкіл умотивовано, задокументовано і проголошено пріоритетним напрямом державної освітньої політики, реформування системи шкільної освіти передбачало перетворення загальноосвітніх шкіл у трудові політехнічні. Політехнізм став провідним принципом дидактики, а політехнічна підготовка – самостійним компонентом змісту шкільної освіти. Ідея політехнізму виступає джерелом розвитку шкільної освіти щодо задоволення потреб сучасного виробництва в тісному зв'язку з вихованням людини.

Розвиток політехнізму в освіті привертає особливу увагу:

- в сучасних умовах він виступає вирішальним чинником гармонійного поєднання особистого та соціального при підготовці молодого покоління до життя;
- є характерним засвоєння особистістю загальних основ виробництва, економіки, досягнень науки і техніки та їх практичне застосування;
- формує сферу суспільних відносин школярів, сприяє професійному самовизначенню, усвідомленому використанню засобів діяльності;
- дозволяє кожному учневі обрати своє місце в суспільстві відповідно до прагнень, здібностей і можливостей, що забезпечує свідоме засвоєння знань та всебічний розвиток особистості.

Витоки ідеї політехнізму знаходять у творчості Дж. Уінстенлі, Я. А. Коменського, Дж. Беллєра, А. Лавуазьє, Й. Песталоцці, Р. Оуєна, Ш. Фур'є, П. Наторпа. Феномен трудової діяльності розглядався ними як основне джерело матеріального й духовного багатства країни, головний критерій соціального престижу людини, її обов'язок і фундамент особистісного розвитку. Правильно організоване трудове виховання, безпосередня участь дітей у виробничій праці сприймалися вченими в якості дієвого фактору громадянського виховання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Упродовж XVII-XIX ст. обґрунтовувалися положення педагогічної доцільності формування загальнотрудових умінь інтелектуального характеру, розвитку творчих здібностей у ході трудової діяльності, необхідності організації не лише індивідуальної, але й колективної трудової діяльності учнів, важливості забезпечення суспільної мотивації трудової практики дітей.

Вирішальне значення для становлення ідеї політехнізму мало розкриття навчальної, виховної та розвивальної функцій трудової діяльності. По-перше, учені наголошували, що освітні функціональні можливості реалізуються у змісті виробничої діяльності, знаряддях, предметах та результатах праці, адже вони є багатим джерелом знань про оточуючу дійсність. По-друге, мислителі переконували, що, включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює своє уявлення про себе та навколишній